

Date: 17th October-2025

QIZLARNI ERTA TURMUSH QURISHI VA UNING NATIJASIDA OILAVIY TUSHUNMOVCHILIKLARNI YUZAGA KELISHI

Sodiqova Gulbarno Odiljon qizi
psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Erta turmush qurishning oqibatlari yosh ayollarni tashvishga solmoqda. Erta turmush qurishning salbiy oqibatlari qizlarga nomutanosib ravishda ta'sir qiladi.

Nikoh - bu er-xotinning er va xotin sifatida qonuniy hamkorligiga ruxsat beruvchi marosim yoki jarayon (Haarr va Duncan, 2023). Bu oilaning asosi bo'lib, bolalarga qonuniylikni beradi, sheriklarga huquq va majburiyatlarni beradi va nasl berish uchun asos yaratadi (Lich, 1955). Boshqacha qilib aytganda, erda nikoh sheriklardan biri yoki ikkalasi ham 18 yoshga to'lmaganida sodir bo'ladi (Haarr va Duncan, 2023). Erta turmush qurish ayollar hayotiga turli jabhalarda ko'p ta'sir ko'rsatadi (oqibatlar). Bularga ona va bola salomatligining yomonligi, past ta'lim darajasi, gender asosidagi zo'ravonlik va qashshoqlik kiradi. Oldingi tadqiqotlar jinsiy yo'l bilan yuqadigan kasalliklar (STD), tug'ruqning to'siqlari, akusherlik oqmalari, erda tug'ilish, onalar va yangi tug'ilgan chaqaloqlar o'limi va homiladorlik bilan bog'liq boshqa muammolar, takroriy jismoniy kasalliklar xavfi, ruhiy tushkunlik, psixologik azob-uqubatlar, homiladorlikning to'xtashi va tug'ilish o'rtasidagi qisqa davr. Efiopiya kabi kambag'al davlatlarda uning ta'siri haqida ma'lumotlar kam. Natijada, ushbu tadqiqot mamlakat va tadqiqot hududi uchun asosiy, birinchi qo'l va yangilangan ma'lumotlarni taqdim etadi. Tadqiqot ishtirokchilarini tanlash uchun maqsadli tanlab olish usuli qo'llanildi. Tanlov shartlariga javob bergan jami 25 nafar ayol tanlab olindi. Ushbu tadqiqotda ma'lumotlarni tahlil qilish uchun tematik ma'lumotlarni tahlil qilish usuli qo'llanildi. Tadqiqot natijalari erda nikohning ko'p qirrali ta'sirini ko'rsatdi, bu esa ko'plab sektorlar va manfaatdor tomonlarni jalb qilishni talab qiladi. Erta turmush qurishni kechiktirishda jamiyat, diniy yetakchilar, sog'liqni saqlash, ta'lim va huquq sohalari, shuningdek, yosh qizlarning ota-onalari faol ishtirok etishlari kerak. Bu barcha tegishli tomonlar o'rtasida hamkorlik qilishga imkon beruvchi siyosat ishlab chiqilganligini ko'rsatadi. Jamoaviy ta'lim orqali qizlar, oilalar va jamiyat o'rtasida xabardorlikni oshirish juda muhim. Erta turmushga chiqqan ayollar o'z tajribalarini yosh qizlarga etkazish uchun aralashuv dasturlarida ishtirok etishlari kerak. Erta nikoh qurboni bo'lgan ayollar uning salbiy oqibatlarini yumshatish uchun har tomonlama qo'llab-quvvatlanishi kerak. Bundan tashqari, erda nikoh sog'liqni saqlash xizmatlaridan foydalanishga to'sqinlik qiladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, 18 yoshga to'lmagan turmush qurgan ayollarning sog'liqni saqlash muassasalarida tug'ilish ehtimoli past bo'lib, antenatal va tug'ruqdan keyingi parvarishdan kamroq foydalaniladi. Xuddi shunday, erda turmush qurish ham ta'lim olish va ish topishga to'sqinlik qiladi. Maktabni tark etish, past darajadagi ta'lim, boshlang'ich maktabni tugata olmaslik, intellektual salohiyatni rivojlantirmaslik, martaba imkoniyati yo'qligi, iqtisodiy qaramlik va qashshoqlik voyaga yetmaganlarning nikohi bilan bog'liq edi. Xuddi shunday, 18 yoshga to'lmasdan turmushga

Date: 17th October-2025

chiqqan ayollar ko'proq intim sheriklar tomonidan zo'ravonlik, turmush o'rtog'i bilan kelishmovchiliklar va nikohning buzilishini boshdan kechirishgan. Voyaga etmaganlarning nikohi qizlarning asosiy inson huquqlarini buzadi, ularni oilasini tark etishga, o'z xohishiga qarshi turmushga chiqishga, tajovuzdan jismoniy va jinsiy zo'ravonlikka duchor bo'lishga va hali o'smirlik davrida farzand ko'rishga majbur qiladi. Tadqiqotlarga ko'ra, yoshligida turmushga chiqqan qizlar bir nechta salbiy oqibatlarga duch kelishadi, jumladan avtonomiyani yo'qotish, qattiq nazorat, yuqori darajadagi mas'uliyat va ijtimoiy izolyatsiya qilingan. Tadqiqotlar tug'ilish ko'rsatkichlari va erta nikoh o'rtaidagi mustahkam bog'liqlikni ko'rsatadi. Keyinchalik, tadqiqotga muvofiqlik talablarini bajargan ayollar aniqlandi va tibbiyot xodimlari tomonidan tadqiqotda ishtirok etishga taklif qilindi. Ishtirokchilarning aloqa ma'lumotlari, tadqiqotda ishtirok etish vaqti va suhbatlar o'tkaziladigan joylar ham baham ko'rildi. Suhbatdan oldin har bir ishtirokchi tadqiqotning mohiyati, afzalliklari va maqsadlari haqida tushuntirish oldi. Keyin ular xabardor qilingan rozilik shaklini imzoladilar va ovozlari yozib olish uchun og'zaki rozilik berishdi. Maxfiylik uchun suhbatlar alohida xonada o'tkazildi. Ularning anonimligini ta'minlash uchun barcha tadqiqot ishtirokchilariga taxalluslar berildi. Elektron fayllarda to'plangan va saqlanadigan ma'lumotlarning maxfiylikni himoya qilish uchun kod va parol ishlatilgan. Erta nikohlar nafaqat sheriklarning xohish-istaklariga bog'liq edi. Joriy tadqiqot shuni ko'rsatdiki, nikoh madaniyati, jumladan, o'g'irlash va uyushtirilgan nikoh erta nikohni qo'zg'atuvchi omil hisoblanadi. Ko'pgina ishtirokchilar o'g'irlash va ularning erta turmush qurishlarida qarindoshlari va qarindoshlari bo'lmagan shaxslarning ishtiroki haqida bir necha bor eslatib o'tishgan. Buning sababi, qonuniy taqiqlarga qaramay, odam o'g'irlash jamiyat uchun maqbul harakat va erta turmush qurish ajoyib imkoniyatdir, degan fikr keng tarqalgan. Bu natijalar erta turmush qurish maqbul amaliyot ekanligini ko'rsatgan oldingi tadqiqotlarga mos keladi. Biroq, bu natijalar erta nikohning asosiy sabablarini qashshoqlik, imkoniyatlarning etishmasligi va homiladorlik yoki homilador bo'lish qo'rquvi deb belgilagan oldingi tadqiqotga zid keladi. O'smir qizlarni turmushga chiqishga allaqachon turmushga chiqqan qo'shni ayollar rag'batlantiradilar. Bu shuni anglatadiki, aralashuv rejalari tuzishda sog'liqni saqlash dasturlarini rejalashtiruvchilar va qonun chiqaruvchilar erta turmush qurishga yordam beradigan ko'plab omillarni hisobga olishlari kerak. Hissiy va ma'naviy zarar - bu tadqiqotning yana bir topilmasi. Nikohdan keyin yosh ayollar axloqiy va psixologik muammolarni boshdan kechiradilar. Bu aqliy etuklikning yo'qligi, oilaviy qiyinchiliklarni bartaraf etish uchun stressni etarli darajada boshqarish va kattalar rolini o'ynash bilan bog'liq. Natijalar 18 yoshga to'lmasdan turmush qurgan ayollar uchun ma'naviy yordam va ruhiy salomatlik choralari ko'rish qanchalik muhimligini ko'rsatdi. Suhbatdoshlarning ta'kidlashicha, ko'p sonli ayollar nikohlarida qiyin muammolarga duch kelishmoqda. Ba'zi shaxslar ona va bola salomatligi uchun quyidagi salbiy oqibatlarni eslatib o'tdilar: yomon homiladorlik (abort, abort), kutilmagan homiladorlik, tug'ilishning uzaytirilishi, sezaryen, qorinning pastki qismida doimiy og'riqlar, bolalarning tez-tez kasalligi va o'lim. O'smir qizlarning tos suyaklari etarlicha pishmagan bo'lib, yuqori akusherlik xavfi, homiladorlikning yomon natijalari va tug'ruq paytida asoratlarni keltirib

Date: 17th October-2025

chiqaradi Shunga o'xshash tarzda, oldingi tadqiqotlar homiladorlik va tug'ish, kasallik va bolalar o'limi bilan bog'liq qiyinchiliklar aniqlanganligini ko'rsatdi. Bu erta nikohning oldini olish onalar va bolalar o'limi va kasallanish darajasini pasaytirishda muhim ahamiyat kasb etishini va barcha mutasaddi tashkilotlar buni e'tiborga olishi zarurligini ko'rsatadi. Erta turmush qurish qizning ta'limini to'xtatadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ko'plab ishtirokchilar turmush qurish natijasida maktabni tashlab ketishadi. Ta'limning bunday to'xtatilishining sababi o'smir qizlarning homilador bo'lishi, farzandiga g'amxo'rlik qilishi va uy bekasi mas'uliyatini o'z zimmasiga olishi. Oldingi tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, erta nikoh maktabni tark etishga olib keladi, qizlarning akademik istiqbollariga salbiy ta'sir qiladi va qizlarning turmushga chiqishi kechikishi ularning ta'limni davom ettirishi bilan sezilarli darajada bog'liqdir. Boshqa tomondan, ushbu tadqiqot nikohdan keyin ta'limni davom ettirishga qiziqishlariga qaramay, ularning hech biri maktabga qaytmaganligini ko'rsatdi. Bu esa erta turmushga chiqqan ayollarning turmush qurgandan keyin o'z maqsadlariga erishishi va ta'lim olishi uchun erlari, oilalari, mahallalari, davlat va nodavlat tashkilotlarining har tomonlama ko'magiga muhtoj ekanliklarini ko'rsatadi. Erta nikohning halokatli oqibatlaridan biri qashshoqlikdir. Ushbu tadqiqot shuni ko'rsatdiki, bir nechta tadqiqot sub'ektlari asosiy ehtiyojlarni qondirishda qiyinchiliklarga duch kelgan, iqtisodiy jihatdan qaram bo'lib qolgan va past ijtimoiy maqomga ega. Buning sababi shundaki, qizlar doimiy ishga joylashmasdan erta turmushga chiqadilar. Bu ularning oilalariga iqtisodiy qaramlik va hayotlarini ta'minlash uchun daromad etishmasligiga olib kelishi mumkin. Oldingi tadqiqotlar qashshoqlik va erta nikoh o'rtasida sezilarli bog'liqlikni ko'rsatdi. Qizlarning turmushga chiqishini kechiktirish, ayniqsa, Efiopiya kabi rivojlanayotgan mamlakatlarda barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishda sezilarli yordam berishi mumkin. Turmushga chiqishdan oldin qizlar uchun asosiy hayotiy ko'nikmalar talab qilinadi. Ko'pgina tadqiqot ishtirokchilari ushbu tadqiqotda ular o'z chaqaloqlariga g'amxo'rlik qilish va ovqatlantirish, shuningdek, turmush qurishdan oldin asosiy hayotiy ko'nikmalarga ega bo'lmaganliklari uchun umuman nikoh hayotini boshqarish uchun kurashganliklarini tan olishdi. Sog'liqni saqlash xodimlari, masalan, sog'liqni saqlash xodimlari, shuningdek, yosh ayollarni sog'liq muammolari haqida aniqlash va o'qitishga e'tibor berishlari kerak. Tadqiqot ishtirokchilarining barchasi yosh nikohlarga salbiy munosabatda bo'lishdi. Ular buni millatga, jamiyatga va alohida ayollarga ta'sir qiladigan zararli madaniy amaliyot deb o'ylashdi. Ular erta turmush qurishni azob-uqubatlarga taslim bo'lish deb bilishadi va uning oqibatlarini tuzalib bo'lmaydigan suyak sinishi bilan solishtirishadi. Erta turmush qurishni kechiktirishda jamiyat, diniy yetakchilar, sog'liqni saqlash, ta'lim va huquq sohalari, shuningdek, yosh qizlarning ota-onalari faol ishtirok etishlari kerak. Bu barcha tegishli tomonlar o'rtasida hamkorlik qilishga imkon beruvchi siyosat ishlab chiqilganligini ko'rsatadi. Tadqiqot sohasida erta turmush qurishning asosiy sabablari turmush qurgan qo'shni ayollarning o'g'irlanishi va bosimi edi. Shu sababli, yosh qizlar bilan tajriba almashish uchun erta turmushga chiqqan ayollarni aralashuv rejalariga jalb qiladigan madaniy jihatdan sezgir siyosatlarni ishlab chiqish; sog'liqni saqlash dasturini rejalashtiruvchilar, siyosatchilar va

Date: 17th October-2025

barcha manfaatdor tomonlar tadqiqot hududida erta nikohga hissa qo'shadigan omillarni hisobga olishlari kerak. Erta nikohni sodir bo'lishidan oldin to'xtatish uchun birinchi qadamlar qo'yilishi kerak. Erta turmush qurishning salbiy oqibatlaridan aholining xabardorligini oshirish uchun jamoatchilik asosida ta'lim berish muhim ahamiyatga ega. Fuqarolik birlashmalari, ta'lim muassasalari, diniy muassasalar erta nikohga qarshi kurashishi kerak. Ayollarning imkoniyatlarini kengaytirish uchun qizlarning ta'limini oshirish kerak. Erta nikoh sodir bo'lgach, xavfni kamaytirishga e'tibor qaratilishi kerak. Buning oqibatlarini kamaytirish uchun sog'liqni saqlash mutaxassislari, xususan, tibbiyot xodimlari, erta turmushga chiqqan ayollarga e'tibor berishlari va sog'liqni saqlash bo'yicha ta'lim berishlari kerak. Yoshligida turmushga chiqqan ayollarda asosiy hayotiy ko'nikmalar yo'q. Shuning uchun erlar, mahalliy ayollar va jamoalar yordam berishlari kerak. Tadqiqotchilarga tadqiqot hududida erta turmushning ko'lami va tendentsiyalarini aniqlash uchun miqdoriy bo'ylama tadqiqot dizaynidan foydalanish tavsiya etiladi. Ma'lumotlar mavjudligi to'g'risidagi bayonot Ushbu maqolaning xulosalarini tasdiqlovchi dastlabki ma'lumotlar mualliflar tomonidan ortiqcha izohlarsiz taqdim etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Burieva M.R. O'zbekistonda oila demografiyasi. -T.:, 1997. -182 b
2. Buxoriy-Al Abu Abdulloh Muhammad Ibn Ismoil. Hadis. VI jild. AL-Jomi' As-Sahih(Ishonarli to'plam). -T.:, «qomus», 1992. -527 b.
3. Исаев Д.Н., Каган В.Э. Половое воспитание и психогигиена пола у детей. -Л.:, 1979. - 184 с.
4. Исаев Д.Н., Каган В.Э. Психогигиена пола у детей: руководство для врачей. -М.:, 1986. -336 с.
5. Исаев Д.Н, Каган В.Э. Половое воспитание детей. -Л.:, 1988. -160 с.
6. Ismailov M.N. O'quvchi gigienasi. -T.:, 1977.
7. Klenitskaya E.M. Qiz bola tarbiyasi. -T.:, —Meditsinal, 1971.
8. Ковалев С.В. Психология современной семьи. -М.:, 1988. 21.Ковалев С.В. Подготовка старшеклассников к семейной жизни. -М.:,Ю 1991.

